

KUTYÁK ÉS KÖNYVEK

DANILO KIŠ

Filip Davidnak

Az Úr 1330. évében, december havának huszonharmadik napján, monseigneur Jacques tisztelendő atyának a Krisztusban, Isten kegyelméből Pamiers püspökének éber fülébe jutott, hogy Baruch David Neumen Németországból menekült renegát zsidó elhagyta a judaizmus vakságát és perfidségét, és Krisztus hitére tért át; hogy Toulouse városában a hithű pastoureaux-któl indított üldöztetések idején felvette a szent keresztség szakramentumát; s hogy ezt követően, „miként az eb, amely felhabzsolja tulajdon okádékát”, a mondott Baruch David Neumen, miután Pamiers városában a többi zsidóval együtt továbbra is Juda szokásai szerint élt vala, kihasználta az alkalmat, hogy visszatérjen az Isten előtt gyűlöletes szek-tához és a zsidó szokásokhoz, minek okáért Baruch David Neument a mondott püspök úr őkegyelmessége parancsára letartóztatták és tömlöcbe vetették.

A püspök úr őkegyelmessége végre aztán maga elé rendelte, és a fogoly meg is jelent előtte a püspöki Nagyteremben, amelynek bal szárnya a kinzókamrára nyílik. Monseigneur Jacques úgy intézkedett, hogy a mondott Baruchot ezen a kamrán vezessék át, hogy ily módon emlékeztesse őt ama szerszámokra, amelyeket Isten kegyelme kezünkbe adott az Ő Szent Hitének védelmére és a lelkek megmentésére.

Monseigneur Jacques segédje az asztalnál Gaillard de Pamiers fráter, a carzassonne-i inkvizítor helynöke volt, továbbá jelen voltak még Bernard Faissesier mester, pamiers-i ügyész, valamint a zsidó David de Troyes mester, akit a kegyelmes püspök úr tolmácsul hívott meg arra az esetre, ha Baruch netán a dogmák és

törvények vizeire merészkednék, mivelhogy az ótestamentum, a Juda törvényei és a tisztátlan könyve* nagy tudósának hírében állott.

Monseigneur Jacques tehát faggatni kezdte a főtebb mondottakról, miután a zsidó megesküdött Mózes törvényeire, hogy az igazat és csakis az igazat fogja mondani elsősorban magáról, de nemkülönben másokról is, elevenekről és holtakról egyaránt, akikre majd tanúként hivatkozik.

Amidőn ez megtörtént, Baruch szólásra fakadván, tanúvallomást tett, amiképpen következik:

„A mostani évben (múlt csütörtökön volt pontosan egy hónapja) a tiszteletreméltó pastoureaux-k, hosszú késekkel, dárdákkal és botokkal felfegyverkezve, köntösükre felvarrt cinkkeresztekkel, a lázadás zászlaját kibontva és a zsidók kiirtásával fenyegetőzve Grenadába jöttek. Egy Salomon Vudas nevezetű zsidó fiatalember aznap a grenadia ügyész társaságában találta a zsidó Eliazert, annak íródeákját, és — mint nekem később elmesélte — megkérdezte az ügyész, hogy megvédelmezné-e őt a tiszteletreméltó pastoureaux-kkal szemben. A kérdezett azt mondta, hogy meg. De minthogy ezek mind nagyobb számban özönlöttek, és már a keresztények meg

* „A tisztátlan könyve” csupán egyik elterjedt megjelölése a nem kevésbé híres Talmudnak. A. D. 1320-ban XXII. János pápa elrendelte, hogy ennek az eretnek könyvnek minden példánya elkoboztassék és máglyán elégettessék; ismeretes, hogy ebben az időben szerte a keresztény világban a katonák úgy motozták meg zsidó karavánokat a vámszorompóknál, hogy feltúrták a sokféle csempészárút, selymet, prémeket és fűszereket, de (hacsak nem egyéni kapzsiságból) nem nyúltak hozzá; Szt. Bernát kutyái pedig „a tisztátlan kéziratára” érzékeny szimatukkal szaglászták a szakállas kufárok zsíros kaftánjait, és dugdosták pofájukat az agyonrémült asszonyok szoknyája alá, amíg aztán ki nem tört a súlyos veszethettség, minekután megmárták a keresztény kereskedőket is, és pofájukkal a jámbor zarándokok, papok, apácák csuháját és köntösét böködték, mely utóbbiak szárított halat és a nép körében „crotte de diable”, a tisztátalan ürüléke néven ismert brie-t csempészték Katalóniából. Ezzel azonban a Talmud utáni nyomozás korántsem ért véget; Jean Gui, „a vasból való”, csak 1336-ban két szekérrakományt kobozott el és elégetett el máglyán ebből az inkriminált könyvből, de tegyük hozzá, hogy korábbi és későbbi teljesítménye a mai kutatás számára sajnos ismeretlen maradt. Ugyanezen Jean Gui, „a vasból való”, vagyis en Fer (amit némely ellenfelei, minden bizonnyal a rokon hangzás csábításának engedve és irigységből a pokol jelentésű Enfernek ejtettek, sőt írtak), túlságosan ügybuzgónak bizonyult, úgyhogy a Talmud mellett, a hivatalos pápai tilalmon kívül, más könyveket és embereket is elégetett, minek következtében egy ideig a papság zúgolódásának volt kitéve, amely rettegett tőle, s amely egyébként a pápai és isteni sugallatokat követve tevékenykedett. Ismeretes, hogy ebből a véres küzdelemből a „vasból való” Jean Gui győzedelmesen került ki, és hogy ellenfeleinek nagy része máglyán végezte. Könyvekkel és kutyákkal körülülve, azt mondják, féltőrten halt meg remetecellájában. (A fordító megjegyzése.)

a tekintélyesebb polgárok házaiban is kutatni kezdtek, az ügyész azt mondta Salomonnak, hogy immár nem tudja megvédeni, s tanácsolta neki, hogy nézzen valami hajót a Garonne-on, és menjen Verbunbe, az ő barátjának ott egy nagyobb és biztonságosabb várkastélyba van. Salomon tehát hajót kerített, és ereszkedni kezdett a folyón Verdun felé. Amikor a partról a pastoureaux-k észrevették, ők is hajót meg evezőt szereztek, kivonszolták Salomont a vízből, és megkötözve Grenadába vitték, mondván: vagy tüstént megkeresztelkedik, vagy megölik. Az ügyész, aki a szeme fölé ernyőzött kézzel a partról szemlélte mindezt, közelebb ment, s azt mondta nekik: Ha megölik Salomont, az olyan, mintha neki magának vágnák le a fejét. Emezek akkor azt felelték, hogy ha így van, ám teljesítik a kívánságát. Salomon, hallván mindezeket, azt mondta, hogy nem szeretné, ha a bírónak bárminő bántódása esnék, s megkérdezte a pastoureaux-kat, mondják meg, mit kívánnak tőle. Azok megismételték: vagy megkeresztelkedik, vagy megölik. Nevezett Saloman kijelentette, inkább megkeresztelkedik, semmint hogy megöljék. Azok akkor Eliazer írnnokkal együtt tüstént megkeresztelték, mert hogy velük volt légyen egy fiatal pap is, aki minden bizonnal értett a dolgához. Akkoron két jámbor asszony felvarrta köntösükre a cinkkeresztet, a pastoureaux-k pedig útjukra bocsátották őket.

Másnap a mondott Salomon és Eliazer Toulouse-ban felkerestek, s elbeszélték, mi minden történt velük. Elmondták, hogy megkeresztelkedtek ugyan, de nem önszántukból, s ha lehetne, örömet visszatérnének vallásuk keblébe. S még hozzátették előttem: ha a Jehova kegyelme egy napon felnyitja szemüket és megmutatja nekik, hogy az új törvények jobbak a régiéknél, hogy az új hit kebelében a lélek ritkábban vétkezik az emberek és a lelketlen állatok ellen, akkor a maguk akaratából és őszintén megkeresztelkednek. Én akkor azt feleltem, hogy nem tudom, mit tanácsoljak nekik; talán még visszatérhetnének büntetlenül a zsidó vallás kebelébe, mondám, ha lelkük a keresztény törvények szerint nyerne feloldozást. Én majd kipuhatom a dolgot fráter Raimond Leinachnál, a toulouse-i inkvizítor őkegyelmessége segédjénél: ő minden bizonnal tanácsal szolgálhat és megadhatja a feloldozást is. Bonnet-val, egy ageni zsidóval egyetemben betértem tehát a mondott Raimond fráterhez, valamint Jacques Marquès prókátorhoz, a toulouse-i inkvizítor őkegyelmessége jegyzőjéhez, s elbeszéltem nekik Salomon nagy baját. Megkérdeztem, vajon érvényes-e az a kereszttség, amelyet a meg-

keresztelkedett szándéka nélkül és akarata ellenére végeztek, és ha valaki egy vallást pusztán halálfélelemből vett fel, az rendjén van-e. Azt felelték, hogy az ilyen kereszttség érvénytelen. Akkor nyomban visszamentem Salomonhoz meg Eliazerhez, s megvittem nekik Raimond fráter és Jacques ügyvéd üzenetét, hogy megkereszteltetésüknek nincs igazi érvénye, és hogy eszerint visszatérhetnek Mózes hitére. Salomon ekkor átadta személyét Toulouse városa nagyméltóságú tanácsnokának, hogy kikérje számára a római Kúria véleményét ama kereszttség minéműségéről, mert a mondott Salomon tartott tőle, hogy a Juda hitére való visszatérését netán kétszínűségnek magyarázzák.

Amikor mindez elvégeztetett, Salomon és Eliazer visszatértek a Mózes hitére, mégpedig a Talmud előírásai szerint: éles tollkessel lemetélték a körmüket a kezükről és a körmüket a lábukról, a fejüket kopaszra beretválták, és forrásvízben tetőtől talpig megfürdették őket, mindenben úgy járván el, amiképpen — a Törvények szerint — a zsidókhöz férjhez menendő, idegenből jött arának a testét és lelkét szokás megtisztítani.

A rákövetkező vasárnapon megjött Alodet úr, Toulouse városának alpolgármestere. Huszonnégy szekéren hozta azokat a polgárokat meg pastoureaux-kat, akiket azért tartóztatott le, mert Castelsarrassinban és környékén lemészároltak 152 mindenféle korú zsidót. Amidőn a mondott szekerek a narbonne-i grófi kastély alá érkeztek, és amikor hús szekér már behajtatott a kapun, a toulouseiak nagy sokasága csődült össze. Az utolsó kocsikon ülők segítségért kiáltoztak, mondván, hogy íme, tömlőcbe vetik őket, pedig semmi bűnt nem követtek el, csupán a Krisztus véréért akarták megtorolni, miatta bosszúért az égre kiált. Ekkor a toulouse-iaknak az igazságtalanság láttán felháborodott tömege késekkel elvagdosta a bosszúállók köteleiket, lesegítette őket a szekerekről, és torkaszakadtából üvölni kezdte velük együtt, hogy »Halál a zsidókra!«, majd megrohanták a zsidó negyedét. Éppen írogattam és olvasgattam, amidőn a tudatlansággal és gyűlölettel felővezett embertömeg — melynek tudatlansága tompa, mint a tagló, gyűlölete pedig éles, mint a kés — berontott a szobámba. Ám amitől vérbe borult a szemük, azok nem a selymeim, hanem a polcokon sorakozó könyveim voltak; a selymeket a köpenyük alá gyűrték, a könyveket pedig len szétszórták a pádimentumon, és a szemem láttára taposni és tépni kezdték. Ama könyvek pedig bőrbe valóknak kötve, és megvalának számozva, és tudós emberek írvák, és bennük — ha el is

akarják olvasni — ezer okot találhattak volna, hogy a helyszínen megöljenek, és bennük — ha el is akarják olvasni — orvosságot és gyógyírt lelhetnek volna az ő gyűlöletükre. És mondtam nékik, ne tépjék őket, mert a sok könyv nem veszélyes, csak egy a veszélyes; és mondtam nékik, ne tépjék őket, mert a sok könyv olvasása bölcsességhez, egyetlenegynek az olvasása pedig esztelen dühvel és gyűlölködéssel felövezett tudatlansághoz vezet. Ők erre azt felelték, hogy az újtestamentumban minden meg van írva, és abban minden idők minden könyve benne van; abban minden más könyv benne van, és a többit már ezért is tűzre kell vetni, ha pediglen a többiben valami más is van, ami nincs ebben az egyetlenegyben, akkor azt a többit annál is inkább máglyára kell vetni, mert eretnek könyvek. És még azt is mondták vala, hogy a tudós férfiak tanácsára nékik nincs szükségük, s rám ripakodtak: »Vagy megkeresztelsz, vagy pedig a tarkódon hajtjuk ki az összes könyvek bölcsességét, amelyeket elolvastál.«

Látván vak dühét a csöseléknék, s látván, hogy üldözik azokat a zsidókat, akik nem akartak megkeresztelkedni (ki következeteségből, ki pedig büszkeségből, amely néha végzetes), azt feleltem, inkább megkeresztelkedem, semmint hogy megöljenek, mert *mindennek ellenére*, a létezés ideig-óráig tartó szenvedése többet ér a megsemmisülés végső ürességénél. Ekkor megragadtak, és kitudszkoltak a házból, még azt sem engedvén meg, hogy valami illőbb ruhadarabbal váltsam fel háziköntösömet, s úgy, ahogy voltam, a Saint-Etienne székesegyházba vezettek. Amidőn odaértem a templom elé, két pap megmutatta a szerteszét heverő zsidó holttesteket; meg voltak csonkítva, az arcukat elöntötte a vér. Akkor odamutattak egy köre, amely a templom előtt hevert. Olyan látvány tárult a szemem elé, amittől magam is kővé dermedtem: a kövön egy véres golyóbishoz hasonlatos szív volt. »Oda nézz, mondták, ez egy olyannak a szíve, aki nem engedte magát megkeresztelni.« Nagy csődület verődött össze, a nép ámuldozva és undorral szemlélte a kitépott szívet. Amidőn becsuktam a szemem, hogy ne lássam, a jelenlevők közül valaki kővel vagy doronggal fejbe kólintott, s ezzel meggyorsította elhatározásomat. Kijelentettem, hogy megkeresztelkedem, de van egy Teutoni Jean nevezető pap barátom, szeretném, ha ő lenne a keresztapám. Ezt abban a reményben mondtam, hogy ha fráter Jean veszi kézbe az ügyet, aki jó barátom volt s akivel hosszas disputákat folytattam a hit kérdéseiről, ő talán megmenthet a haláltól anélkül, hogy megkeresztelkednék.

Akkoron ama két fiatal pap elvégezte egymás között, hogy ki-vezetnek a templomból és elkísérnek Teutoni Jean házáig, mert az magasabb rangú volt náluknál, s tartottak tőle, nehogy magukra haragítsák. Amikor kijöttünk a templom elé, orromat megcsapta a füst szaga, és láttam is a zsidó negyedben felcsapó tüzeket. Ekkor a szemem láttára megölték a zsidó Assert, olyan húszéves forma ifjút, szólván: »Ez a te tanításodra és a te példádra hivatkozott.« Majd egy másik ifjúra mutatva, akiről később megtudtam, hogy tarasconi, hozzátették: »A te habozásod megöli azokat, akik hittek a tanításodban, és akik példádát követik.« Ekkor azok, akik fogták, elengedték őt, s az ifjú, arccal felém, a földre roskadt, mert még megszólalni sem érkezett, hátulról máris halálos csapást mértek rá. A toulouse-i polgárok, akik a templom elé sereglettek és szemtanúi voltak ennek a jelenetnek, megkérdezték a kíséretben levő két papot, hogy meg vagyok-e keresztelve, ők pedig azt felelték, hogy nem; amikor elindultunk a templomból, megkértem őket, hogy ha valaki útközben efelől kérdezősködik, mondják csak, hogy igenis meg vagyok keresztelve, ők azonban megtagadták kérésemet. Akkoron valaki a tömegből bottal megint fejbe vágott, s én úgy éreztem, hogy ettől az ütéstől kiugrik a szemem; megtapogattam az ütés helyét, de vér nem mutatkozott, hanem csak egy göb, amely mindenféle medicina, kötés vagy más gyógyír nélkül magától elmúlt. Látván, hogy továbbra is öldösik a zsidókat és hallván jajveszékelésüket, minthogy pedig a két pap tudtomra adta, hogy képtelenek megvédelmezni a csőcselék haragjától és a mondott lelki-anya házáig sem vezethetnek el, mert meg fognak ölni, mielőtt kiteszem a lábam az utcára, én a tanácsukat kértem. Azt mondták: »Indulj el azon az úton, amelyen mindenki halad, és mi a kezünket nyújtjuk«; és még azt is mondták: »Ne keress más utakat azon kívül, amelyen mindenki jár.« És még azt is mondták: »Példádát követve sokan elpusztultak már.« Ekkor ezt felelém: »Menjünk vissza a templomba.«

Visszamentünk tehát a templomba, amelyben pattogva égtek a gyertyák, miközben a nép, még vértől csöpögő kézzel, imát mormolva térdepelt. Ekkor odaszóltam két őrizőmnek, hogy várjanak még egy kicsit, hadd lássam, megjönnek-e fiaim.* Egy darabig vártak,

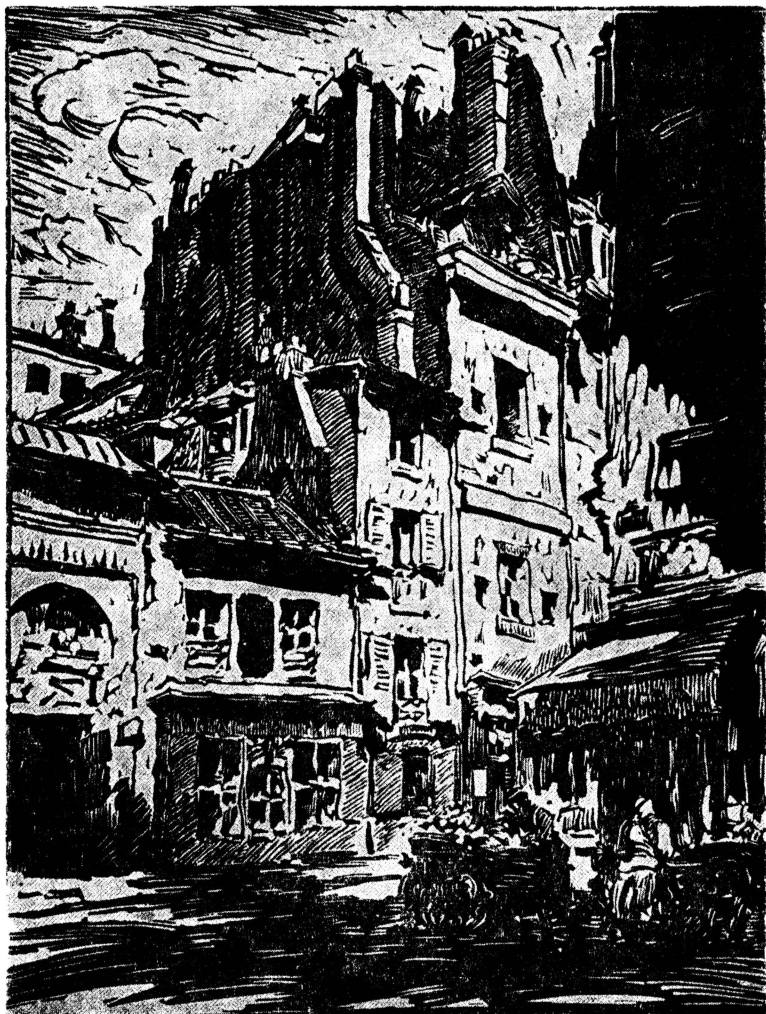
* Az egyik újabb kori szövegmagyarázó (Duvernoy) a következőképpen értelmezi ezt a mondatot: „Ambátor a levéltári anyag erről nem szolgál semmiféle adattal, Baruchnak ezt a kijelentését hajlamosak vagyunk nemcsak mint a kereszttség felvétele kínos és megalázó szertartásának elodázását magyarázni, hanem

de mivel a fiaim csak nem jöttek, azt mondták, tovább nem várhatnak, hanem itt az ideje, hogy végre határozzak: vagy alávetem magam a keresztségnek, vagy pedig kiállok a templom elé, ahol még gyilkolták a habozókat.

Ekkor azt mondtam, hogy szeretném, ha a toulouse-i vikárius lenne a keresztpám, egy Pierre de Savardun nevezetű végrehajtóra gondolván eközben, aki jó barátaim közül való volt, s aki eszerint megmenthetne a haláltól és a megkeresztelkedéstől. Ők akkor azt válaszolták, hogy a vikárius nem jöhet, mert éppen aznap vezette ide a pastoureaux-kat Castelsarrasinból, s hogy tehát a hosszú út fáradalmait piheni. Ekkor néhányan azok közül, akik ott térdeltek a templomban, felkeltek, minden oldalról megragadtak, és a keresztelõmedencéhez hurcoltak; mielőtt még erővel avíz alá dugták volna a fejem, sikerült a »vikárius« szót kiejtenem a számon, de azután már nem mondhattam semmit, mert sokáig tartottak, és egyre nyomkodták a vízbe a fejem, már azt gondoltam, hogy a keresztelõmedence szentelt vízébe fojtanak, mint egy kutyát. Ezek után odavezettek a kőlépcsõhöz, és térdre kényszerítettek azok között, akik már ott térdeltek; nem tudom, hányan voltak és ki mindenki volt ott, mert senkinek se néztem a szemébe, mivel a fejemet leszegve a kőpadlóra sütöttem szemem. A tisztelendõ atya ekkor elvégezte, legalábbis úgy gondolom, mindazt, amit a keresztelésnél szokás. No de még mielőtt olvasni kezdte volna azt, ami a keresztelõnél szokásos, ama két szerzetes barát közül az egyik fülembe súgta, hogy mondjam, miszerint önszántamból járultam a keresztség szentségéhez, máskülönben megölnek. Ekkor tehát fennszóval tanúsítottam, hogy amit teszek, jó szívvel teszem, noha éppen fordítva gondoltam. A keresztségben Johann vagy Jean nevet kaptam: a mellettem állók ekkor felszedelõzködtek, és eltávoztak.

Amikor mindez elvégeztetett, megkértem ama két szerzetest, hogy kíséjjenek haza, hadd lássuk, maradt-e valami a jószágbomból; azt felelték, nem mehetnek velem, mert fáradtak és mert izzadnak, ehelyett a házukba vezettek, és megkeresztelkedésem tiszteletére az õ pincéjük borából ittunk; szó nélkül ittam a bort, és nem akartam velük a hit dolgairól disputálni, noha többször is megpendítettek. Késõbb mégis hazakísértek, hogy lássák, marad-e valami, és

némi ravaszkodás és taktizálásként is: ha ugyanis a fiaimnak sikerült megúszniuk az átkeresztelkedést, a tudós Baruch számára ez elegendõ ok arra, hogy ne tegye ki magát az õ megvetésüknek; ha pedig kivégezték õket, a fájdalom csak megerõsíti elhatározásában, és a halál maga lesz a megváltás.

Ljuba Ivanović: A régi Párizs, 1930

láttuk, hogy a könyveim ott vannak összetépve és megpörkölődve, a pénzemet elvitték, és mindössze hét vég szöveget találtunk, amelyek közül néhány zálogban volt ott, néhány pedig személyes tulajdonom volt, ezenkívül még egy mór selyemből való terítőt találtunk. A szerzetes, újdonsült keresztapám, egy zsákba gyömöszölte a szövevényeket. Amikor éppen kifelé tartottunk vala, a ház előtt ott találtuk a toulouse-i városi előljáróság egyik fegyveres poroszlóját, akit az én újdonsült keresztapám ismert, és akinek az volt a dolga, hogy védelmet nyújtson a még életben maradt zsidóknak. A »keresztapám« tehát így szólt eme poroszlóhoz avagy emberhez: »Ez az ember meg van keresztelve, és jámbor keresztény.« A poroszló a fejével intett, és én megtaláltam a módját, hogy a közelébe férkőzzek: »Akarsz-e jó zsidó lenni?«, kérdezte suttogva. »Akarok« — feleltem. Mire ő így szólt: »De van-e hozzá elég pénzed?« — »Nincs«, mondtam, »de fogadja el ezt itt«, s a kezébe nyomtam a zsákot, amelyet megraktunk az előbb említett dolgokkal. A poroszló továbbadta a zsákot egyik emberének, nekem pedig így szólt: »Nahát akkor, rendben is van, ne félj te semmit; ha valaki kérdezi, csak azt mondd, hogy jó keresztény vagy, eképpen megmenekülsz.«

Amikor kiléptünk a házból, a »keresztapám« meg én tíz városi hivatalnokkal találkoztunk, akiket nagyszámú fegyveres poroszló kísért. Az egyik hivatalnok félrehívott, és suttogva megkérdezte: »Zsidó vagy?« Én meg, szintén suttogva, nehogy a szerzetes meghallja, azt feleltem: az vagyok. Ekkor az a városi hivatalnok oda szólt a szerzetesnek, hogy nyugodtan bocsásson szabadon, ez pedig átadott egy őrmesteri rangot viselő fegyveresnek, mondván, hogy úgy vigyázzon rám, mintha órá magára vigyázna, mégpedig a városi előljáróság és a városi hatóságok nevében. Az őrmester ekkor karon fogott. Amíg a Kapitólium közelében jártunk, a kérdezősködőknek azt mondtam, hogy zsidó vagyok, de amikor a rossz hírrű, keskeny sikátorokba fordultunk, s az őrmestert megkérdezték, nem vagyok-e zsidó, aki nem akart megkeresztelkedni, ez — tanácsomra — azt felelte, hogy meg vagyok keresztelve és jó keresztény vagyok.

És a zsidók öldöklése és fosztogatása a késő esti órákba nyúlt aznap; a várost bevilágította a tűz, és mindenfelől vonítottak a kutyák. Estére kelve, amikor úgy tetszett, hogy a nép eltakarodott az utcákról, mondom én az őrmesternek, mivel a lelkiismeretem nem volt tiszta, hogy menjünk el a toulouse-i vikáriushoz és kér-

dezzük meg, vajon a fővesztés terhe alatt felvett keresztség érvényes-e vagy sem. Amikor odaértünk a vikáriushoz, éppen vacsoráztott, és az őrmester így szólt a nevemben: »Íme, egy zsidót vezetek hozzád, aki szeretné, ha te személyesen keresztelnéd meg.« A vikárius így felelt: »Most vacsorázunk, de tartsanak velünk.« Mint-hogy nem akartam és nem is bírtam enni, szétnéztem az asztalnál ülő vendégek között, és a sokaságban felfedeztem Pierre de Savardunt, a barátomat. Intettem neki, mi félrevonultunk, s megmondtam, hogy nem akarok megkeresztelkedni, és hogy mondja meg a vikáriusnak, ne kényszerítsen ilyesmire, mert az ilyen keresztség nem lehet érvényes; Pierre barátom megtette ezt nekem, és a vikáriusnak a fülébe súgta szavaimat, majd odaszólt az őrmesternek, hogy elmehet, mert hogy majd ő maga vigyáz rám. Úgy, hogy egy másik őrmestert, bizalmas emberét, rendelte mellém, vele indultam aztán a narbonne-i várkastélyba, hogy lássam, ott van-e valamelyik fiam a legyilkolt zsidók között, akiknek holttesteit a kastély udvarán kiterítették. Amikor visszajöttünk, a vikárius úr megkérdezett: »Hogy akarsz? Kereszteljünk meg most, vagy pedig megvárod a holnapot?« Ekkor Pierre de Savardun félrevonta, és valami bizalmas beszélgetésbe kezdett vele. Nem tudom pontosan, mit mondott neki, ám a vikárius úr így szólt minderre: »Természetesen, erőszakkal nem akarok megkeresztelni senkit, lett légyen bár zsidó vagy akárki más!« Ebből azt szűrtem le, hogy a keresztség, amelynek erőszakkal alávetettek, semmisnek tekinthető.

Amidőn ez elvégeztetett, tanácsot kértem a mondott Pierre de Savarduntól: maradjak-e a narbonne-i kastélyban, vagy távozzam; és minthogy Pierre azt mondta, hogy mindazokat a zsidókat, akik nem találnak menedéket a kastélyban, mindenképpen vagy megkeresztelik vagy megölik, elhatároztuk, hogy Toulouse-ba indulok. Pierre három schillinget nyomott a markomba, elkísért az útke-resztesződésig, ahol a főút Montgiscard felé ágazik le, és azt mondta, hogy szedjem ám a lábom, és ha találkozom valakivel útközben, csak németül beszéljek.

Siettem tehát, hogy mielőbb Montgiscard-ba érjek. Amikor végre odaértem és éppen át akartam kelni a város főterén, valahonnan a kapualjából botokkal és késekkel fölfegyverzett tömeg gomolygott elő, megragadott, és megkérdezte, zsidó vagy pedig keresztény vagyok-e. Én akkor visszakérdeztem, hogy mondják meg, ők maguk kicsodák. »A Krisztus hitének szolgálatában álló, tiszteletreméltó pastoureaux-k vagyunk« — válaszolták, és még hozzátették:

»Az égi mennyország és a földi mennyország nevében kiirtjuk mindazokat, akik nem haladnak az Ő útján, zsidókat és nem zsidókat.« Én akkor azt mondtam nekik, hogy nem vagyok zsidó, és így szóltam: »Vajon az égi mennyországba és a földi mennyországba véren és tűzön át vezet az út?« Ők pedig felelték: »Egyetlen hitetlen lélek is elegendő, hogy valamennyiünket megfosszon a mennyországtól és a reménységtől, amiképpen egy rühes birka is elég ahhoz, hogy megfertőzze az egész nyáját«; és még azt is mondták: »Vajon nem jobb-e leölni azt az egy rühes birkát, mintsem inkább megengedni, hogy megfertőződjön az egész nyáj?«, és elkiáltották magukat: »Kötözzétek meg, mert szavai kételkedésről és hitetlenkedésről árulkodnak«, minekután megkötözték a kezemet, és elvezettek. Én pedig még megkérdeztem: »Vajon hatalmasok van az emberek fölött, hogy így rendelkezhetek a szabadságukkal?«, mire ők felelték: »Krisztus katonái vagyunk, és engedélyünk van a hatóságoktól arra nézve, hogy különválasszuk a fertőzötteket az egészségesektől, azokat, akik kételkednek, azoktól, akik hisznek.«

Akkoron azt is mondtam nekik, hogy a hit szülőanyja a kételkedés, és megvallám nekik, hogy a kételkedés az én hitem, és hogy zsidó vagyok. Gondoltam, nem ölnek meg, mivel a kezem meg volt béklyózva, a tömeg pedig széteszlott, mert nem volt kedve a tudós disputákhoz és okoskodásokhoz, ehelyett a sörtét sikátorokon át, amerre, úgy látszik, új áldozatra csapott le, inkább továbbment. Ezt követően egy nagy házba vezettek, és betuszkoltak egy tágas pincehelyiségbe, ahol már ott volt tíz-egynéhány zsidó és velük a tudós Bernardo Lupo meg a lánya, akit jósága miatt La Bonának neveztek; imádsággal töltöttük az éjszakát és a rákövetkező napot; elhatároztuk, állhatatosak leszünk hitünkben és nem engedjük meg, hogy megkereszteljenek. Imánkat csak a pohos patkányok zavarták meg, amelyek egész nap ott cincogtak a szögletekben, fel s alá rohanguztak a pincehelyiségben. Másnap valamennyiünket kitereltek a börtönből, és őrség alatt Mazerés-ba, onnan pedig Pamiers-ba indítottak.*

»Pamiers-ban, vagy máshol, visszatért-e újból a zsidó hitre, és ha igen, ezt a mózesi szertartások és szokások szerint tette?«

* Arnaud Dejean pamiers-i inkvizítor dekrétuma alapján a pamiers-i diocesisben a zsidók szabadon élhettek; ez az 1298. március 2-án kelt dekrétum, amely a lakosságnak és a polgári hatóságoknak megtiltja, hogy „túláságosan szigorúan és kegyetlenül” bánjanak a zsidókkal, azt tanúsítja, hogy nehéz idő-

»Nem. Mert a Talmud előírja, hogy ha valaki önszántából és a keresztény szokások szerint megkeresztelkedik, s ha újból vissza kíván térni régi hitére, akkor az említett szertartásoknak (a köröm és a haj levágása, az egész test megfürdetése) vetik alá, mivel tisztátalannak tekintik. De ha nem önszántából és a keresztény szertartás összes szabályai szerint keresztelték meg, hanem kényszer súlya alatt, akkor nem folyamodnak az említett eljáráshoz, s az ilyen keressztiséget semmisnek nyilvánítják.«

»Mondta-e egy vagy több személynek, akiket halálbüntetés terhe alatt kereszteltek meg, hogy a keressztiségük érvénytelen, s hogy eszerint büntetlenül és nyugodt lelkiismerettel visszatérhetnek a judaizmushoz?«

»Nem, azonkívül, amiről az imént szóltam Salomon és Eliazer esete kapcsán.«

»Mondta-e egy vagy több zsidónak, hogy csak azért vegyék fel a keressztiséget, hogy elkerüljék a halált, utána pedig térjenek vissza a Juda-hitre?«

»Nem mondtam.«

»Részt vett-e valaha is olyan szertartáson, amikor valamely megkeresztelt zsidót ismét felvettek a Mózes hitének kebelébe?«

»Nem.«

»A saját megkereszteltetését érvénytelennek tartja-e?«

»Igen.«

»Mért teszi ki magát önszántából az eretnek gondolkodás veszélyeinek?«

»Mert békében akarok élni önmagammal, nem pedig a világgal.«

»Magyarázza meg.«

»Minthogy nem tudom, miben hisznek a keresztények és miért hisznek; minthogy viszont tudom, miben hisznek a zsidók és miért hisznek, és minthogy azt tartom, hogy az ő hitük bizonyítást nyert a Törvények és a Proféták könyvében, melyeket mint tudós doktor valami húsz éven át tanulmányoztam, úgy vélem tehát, hogy mindaddig, amíg az Törvénykönyveim és az én profétáim segítségével be nem bizonyítják nekem, hogy hitük a keresztény vallással egyértelmű, mindaddig nem hiszek a keresszténységben, ha mégoly biztonságot nyújt is nekem, és inkább meghalok, semhogy megtagadjam hitemet.«

ben a személyes kiállás és polgári bátorság mennyire enyhíthet valamely közösség sorsán, melyet a gyávák elkerülhetetlenek és fátumnak meg történelmi szükségyszerűségnek kiáltanak ki. (A fordító megjegyzése.)

Ekképpen kezdődött a Baruch David Neumannal való hitvita a kereszténység minéműségéről. Baruch érveinek erejét állította csatasorba, monseigneur Jacques nagytiszteletű atya a Krisztusban, Isten kegyelméből Pamiers püspöke viszont végtelen türelemről tett tanúbizonyságot, hogy — időt és fáradságot nem kímélve — visszavezesse az igazsághoz a mondott Baruchot; a mondott zsidó férfiú mindazonáltal makacsul és tántoríthatatlanul kitartott hiténél, mindvégig az ótestamentumra hivatkozva és elhárította magától a keresztény hit világhosságát, amellyel monseigneur Jacques oly nagylelkűen megajándékozta.

Végül is A. D. 1330. augusztus 16-án a mondott Baruch megingott, beismerte tévelygését, és aláírta, hogy megtagadja zsidó vallását.

Minekutána a kihallgatás jegyzőkönyve felolvastatott előtte, a mondott Baruch David Neumen, megkérdezettvén, vajon a kánpadon tette-e tanúvallomását, vagy pedig mindjárt azután, hogy levették a kánpadról, azt felelte, hogy beismerő vallomását mindjárt a kánpadról való levétele után tette, reggel kilenc óra körül, továbbá, hogy még aznap, az esti órákban, megismételte vallomását anélkül, hogy a kínzókamrába vezették volna.

Ezen kihallgatás lefolytatott monseigneur Jacques Isten kegyelméből Pamiers püspöke, Gaillard de Pamiers fráter, Bernard Faissiesier mester, a zsidó David de Troyes mester jelenlétében, valamint jelenlétünkben: Guillaume Pierre Bart és Robert de Robecourt, a carcassonne-i Inkvizítor őkegyelmessége jegyzői.

Ismeretes, hogy Baruch David Neumen még két ízben jelent meg ugyanezen ítélőszék színe előtt: először a következő év május derekán, amikor kijelentette, hogy a Törvények és a Próféták könyvének újbóli elolvasása után megingott hitében. Hosszú disputa következik a héber forrásokról; monseigneur Jacques türelmes és hosszadalmas érvelése eredményeként Baruch ismét lemond a judaizmusról. Az utolsó ítélethozatal az 1337. november 20-i keletet viseli. A kihallgatás jegyzőkönyve azonban nem maradt fenn, és Duvernoy nagyon valószínűnek tartja, hogy a szerencsétlen Baruch alkalmasint kánpadon végezte. Egy másik forrás szintén emleget egy bizonyos Baruchot, akit ugyancsak a gondolkodás bűnében marasztaltak el, és valami húsz évvel később máglyán elégettek. Nehéz feltételezni, hogy egyazon személyről volna szó.

MAGYARÁZAT

A *Baruch David Neumen*ről szóló történet valójában egy inkvizitóri *re-gestrum* harmadik fejezetének (*Confessio Baruc olim iudei modo baptizati et postmodum reversi ad iudaismum*) fordítása, Jacques Fournier, a későbbi XII. Benő pápa ebbe jegyezte fel részletesen és lelkiismeretesen az ítélőszéke előtt tett beismeréseket és tanúvallomásokat. A kéziratot 4030-as iktatószám alatt a vatikáni könyvtár *Latin Fundus*ában őrzik. A szövegben csak jelentéktelen rövidítéseket végeztem, mégpedig abban a részben, ahol a Szentháromságról, Krisztus messianizmusáról, a Törvény Betűjének Megtartásáról, az Otestamentum néhány állításának tagadásáról értekezik. Maga a fordítás a monseigneur Jean-Mari Vidaltól, a római Szent Lajos templom volt vikáriusától származó francia változat alapján, valamint a nagytiszteletű Ignaz von Döllinger katolikus szövegmagyarázatának változata alapján készült, amely 1890-ben jelent meg Münchenben. Ezek a tudós és hasznos magyarázatokkal kísért szövegek azóta többször is megjelentek nyomtatásban, legutóbb, ha jól tudom, 1965-ben. Az említett jegyzőkönyv eredetije tehát („egy kéthasábos kódexirással írt, szép pergament kézirat”) úgy jut el az olvasóhoz, mint egy távoli hang háromszoros visszhangja, ha — mint a Jehova szószólója — ideozámítjuk Baruch hangját is.

Ennek a szövegnek a véletlen felfedezése, amely időben egybevág a Borisz Davidovics síremléke címet viselő történet szerencsés befejezésével, számomra valóságos dicsfény és csodatétel: az említett elbeszéléshez való hasonlósága annyira szemmel látható, hogy a motívumok, a dátumok és a nevek azonosságát isten művének, la part de Dieu, vagy az őrdög művének, la part de Diable, tartottam az alkotásban.

Az erkölcsi meggyőződés állhatatossága, a mártírvér kiontása, a nevek hasonlósága (Borisz Davidovics Novszkij — Baruch David Neumen), a Novszkij, illetve Neumen letartóztatásának időazonossága (a végzetes december havának ugyanazon napján, de hat évszázadnyi eltéréssel, 1330—1930), mindez egyszerre mint az idő ciklikus körforgása klasszikus tételének összetett metaforája tolt fel bennem: „Aki látta a jelent, mindent látott: azt is, ami a legrégibb múltban történt, és azt is, ami a jövőben fog történni.” (Marcus Aurelius, Gondolatok, VI. k., 37.). A sztoikusokkal (még inkább Nietzschevel) vitázva H.—L. Borges így fogalmazza meg tanításukat: „A világot koronként elpusztítja a tűz, melyből vétetett, de azután újból megszületik, hogy ugyanazt a történelmet élje át. A különféle magrészecskékből újból egyesülnek, ismét formát adnak a kőnek, a fának, az embereknek — sőt az erényeknek és a napoknak is, mert a görögök számára nincsen főnév valósággtartalom nélkül. Itt van újból minden kard és minden hős és jelentéktelenségben rágódó álmatlan éjszaka.”

Ilyen értelemben a változatok sorrendjének nincs nagyobb jelentősége; mégis a szellemi, nem pedig a történelmi sorrendet választottam: David Neumen történetére, mint mondtam, a Borisz Davidovicsról szóló elbeszélés megírása után bukkantam.

BORBÉLY János fordítása